

Politicologe **Lilia Sjevtsova** is uiterst somber over Rusland. ‘Poetin zal Rusland in veel slechtere staat achterlaten dan Gorbatsjov de Sovjet-Unie.’

INTERVIEW **Nicole Lucas**

Blaffen tegen het Kremlin

Jazeker, haar mond opendoen mag ze nog steeds. “Ze laten ons blaffen”, omschrijft Lilia Sjevtsova het zelf. En dat doet de politicologe dan ook volop. Op congressen in het buitenland, zoals afgelopen weekeinde in Amsterdam, waar ze waarschuwt voor de intenties van Vladimir Poetin. Maar ook in Moskou zelf, waar menig buitenlands journalist haar opzoekt om te horen wat er toch met Rusland aan de hand is. “Het is heel slim, want zo kan het regime zeggen: je mag overal de meest vreselijke dingen over ons beweren, hoe kun je dan zeggen dat in Rusland sprake is van een totalitair regime.”

Maar ondertussen, constateert ze mismoedig, heeft ze amper meer mogelijkheden om in Rusland zelf van zich te laten horen, de plek waar ze dat het liefste zou doen. Als senior medewerker van het Carnegie Centrum is ze sowieso verdacht. “Dat is een Amerikaanse instelling. En omdat Poetin, om de bevolking te mobiliseren, de VS heeft aangemerkt als onze grootste vijand, worden we door velen als een soort vijfde colonne gezien. En ik houd me dan ook nog vooral bezig met binnenlandse politiek en dat ergert het Kremlin nog veel meer dan wanneer je vooral over internationale betrekkingen spreekt.”

Ze is, zegt Sjevtsova (1949), van de tv verbannen, alleen bij een enkele kritische krant of kritisch radiostation mag ze haar verhaal nog weleens doen. “In feite ben ik volkomen gemarginaliseerd.” Vóór 2004, zegt ze, had ze een plezierig leven. “Ik was populair, ik kwam op radio en tv, je was vrij allerlei posities in te nemen.” Maar zo rond de tijd van de Oranjerevolutie in Oekraïne is het land de ramen langzaam maar zeker dicht gaan doen, aldus Sjevtsova. En sinds 2012 komt er volgens haar helemaal geen licht meer naar binnen.

Hoezo?

“Voor die tijd ging het Kremlin er altijd nog vanuit dat Rusland zich in de richting van het Westen zou begeven. Maar na zijn herverkiezing heeft Poetin daar een eind aan gemaakt. Zijn nieuwe doctrine rust op drie pijlers: wij zijn uniek, we gaan onze eigen traditionele waarden verspreiden en Rusland vormt de kern van een Euroaziatische Unie.”

In 2000 – Poetin was net begonnen aan zijn eerste termijn als president – omschreef u de Russen als innerlijk verscheurd. Aan de ene kant, bleek uit peilingen, steunde een meerderheid Westerse waarden, aan de andere kant wilden velen die opgeven als er maar rust en orde kwam. Hoe is dat nu?

“Later heb ik wel gezegd dat we leden aan cognitieve dissonantie. Na de val van het communisme was er hoop in de jaren negentig, mensen waren bereid tot verandering. Ze gingen de straat op, waren euforisch. Ze wilden een democratische rechtsstaat. In het decennium daarna raakten ze heel gefrustreerd, teleurgesteld. Dat deel van de hersenen dat verlangde naar stabiliteit ging steeds meer plaats innemen. Als je nu ziet hoe goed Poetin in de pei-

lingen scoort, zou je denken dat dit deel ook heeft gewonnen. Voor mij is het een teken van demoralisering, gebrek aan hoop. Mensen zijn enorm bang geworden voor veranderingen. Het Westen is nauwelijks meer een referentiepunt. Poetin heeft het zelfbewustzijn van mensen een enorme klap toegebracht. Hij zal Rusland in veel slechtere staat achterlaten dan Gorbatsjov de Sovjet-Unie achterliet.

“Maar we moeten ook een beetje dieper graven dan die populariteitscijfers. Want 39 procent van diezelfde mensen die Poetin steunen, zegt ook dat het belang van het individu boven dat van de staat gaat. De kern van Poetins doctrine is: alles is ondergeschikt aan de staat. Maar deze mensen zeggen dus: daar zijn we het niet mee eens.”

Waarom steunen ze hem dan toch?

“Omdat er toch een diepe angst is dat de ondergang van Poetin de ondergang van de staat betekent. Ze mogen Poetin niet, ze haten hem, ze verachten hem, maar ze zijn bang voor wat daarna komt, ze zien geen alternatief. Altijd als Rusland in crisis verkeert, zwakker dreigt te worden, creëert het Kremlin – of daar nu een tsaar of een communistische partijleider of een president zit – het beeld van Rusland als een belegerde vesting. Dat heeft enorme invloed, ook op de oppositie, zelfs op liberale intellectuelen.”

Al haalt Poetin in het Westen dan niet de populariteitscijfers die hij in eigen land haalt, ook hier zijn er mensen die begrijpen waarom hij zich afzet tegen het Westen.

“Ja, zelfs bij sommige van mijn vrienden, ook bij Carnegie, is veel frustratie over het Westen. Er wordt veel gesproken over de vernedering van Rusland. Het is een pathetisch mantra, dat vooral door de Russische elite wordt gezongen. Maar dat verhindert ze niet om huizen te hebben in het Westen, hun kinderen daar naar de universiteit te sturen, er hun bankrekeningen te hebben. Zij zijn niet vernederd, maar op een of andere manier willen ze de bevolking ervan overtuigen dat we dat wel zijn. Helaas trappen veel van mijn westerse vrienden daar ook in. Geen *Rusland-bashen* roepen ze dan. Dat zie ik helemaal niet. Ik zie juist dat het Westen voortdurend terugtrekkende bewegingen maakt.”

Maar het Westen heeft toch net allerlei sancties ingevoerd?

Als je naar de laatste vijftig jaar kijkt, dan zijn er niet veel voorbeelden van sancties die hebben geleid tot een verandering van beleid of regime. Sancties moeten samengaan met iets anders. Maar het Westen heeft geen strategie. Het heeft niet in de gaten hoe gevaarlijk het is wat er in Moskou gebeurt. Poetin heeft de regels van het spel veranderd. Hij heeft de Russen gemobiliseerd rond de vlag. Dat is eerder gebeurd. Maar hij speelt nu ook de etnische kaart, hij werpt zich op als de verdediger van etnische Russen. Dat heeft geen heerser voor hem gedaan. Natuurlijk waren dat ook imperialisten, maar zij gingen uit van een Rusland waarin verschillende volken samenleefden.

Lilia Sjevtsova: ‘In feite ben ik volkomen gemarginaliseerd’. FOTO MARK KOHN

Denktanks

Lilia Sjevtsova (Lviv, 1949) is historicus en politicoloog en was adjunct-directeur van een van de belangrijkste Sovjet-denktanks. Na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie bekleedde ze verschillende leidinggevende functies aan de belangrijkste onderzoekscentra in het nieuwe Rusland en doceerde ze aan verschillende Amerikaanse universiteiten. Sinds 1995 is ze verbonden aan de denktank Carnegie Endowment for International Peace, maar deze denktank verruilt ze binnenkort voor het Brookingsinstitute. “Het wordt tijd voor nieuw bloed bij Carnegie, ik wil geen monument worden.” Sjevtsova is auteur van ondermeer ‘Russia – Lost in transition: The Yeltsin and Putin Legacies’ (2007) en ‘Why Russia has failed to become the West and the West is Weary of Russia’ (2010). Sjevtsova was deze maand in Nederland voor de lustrumconferentie War and Peace van het Nexus-instituut.

“De oorlog in Oekraïne is geen lokaal conflict, het heeft allerlei internationale verdragen vernietigd. Het kan veel belangrijker zijn dan het uiteenvallen van de Sovjet-Unie is geweest. En China staat in de coulissen en kijkt: wie gaat er winnen.”

Somber, heel somber is Sjevtsova over de toekomst van Rusland. De economie staat er slecht voor, zegt ze, “we betalen nu al voor de Krim uit de pensioenfondsen”. Poetin probeert de aandacht af te leiden door met de beschuldigende vinger naar het Westen te wijzen. “Hij heeft steeds buitenlandse vijanden nodig om steun te krijgen voor zijn binnenlands beleid: Georgiërs, Oekraïners, Amerikanen, wie is de volgende vijand? Het is een doodlopende weg.”

Die waar eindigt?

“Niemand kan zeker weten hoe dit afloopt. De meeste democratische veranderingen van de laatste twintig jaar, met uitzondering van Roemenië, gingen vreedzaam. Een pragmatisch leiderschap sloot een overeenkomst met een deel van de oppositie, kijk naar Polen. Maar of het in Rusland zo kan gaan? Poetin heeft al drie oorlogen gevoerd: Tsjetsjenië, Georgië, Oekraïne. Mensen kijken iedere dag naar de tv, ze zien dood en verderf en krijgen voortdurend de boodschap: Rusland wordt omcirkeld.

“De omstandigheden die hij heeft gecreëerd zijn bepaald niet bevorderlijk voor een vreedzame transformatie. Er is niemand aan de top die dat zou kunnen doen. Het Kremlin wordt beheerst door een Pretoriaanse garde, een kleine groep uiterst loyale dienaren.

“We weten dat er in Rusland geen verandering mogelijk is zonder crisis. Er is een enorm potentieel voor onrust, maar er is ook enorme angst voor een revolutie, een volksopstand. Want wanneer dat gebeurt in dit land, zo ongelukkig, zo gefrustreerd, met zo veel complexen, wie zal er dan komen bovendrijven?”